

Woorden leren in de zaakvakken

Samenvatting

Het leren van zaakvakbegrippen uit de zaakvakmethoden vereist een aparte woordenschataanpak, die ingebed moet zijn in goed zaakvakonderwijs, waarvoor we vijf kenmerken noemen. Gebruik voor woordenschataanpak 'De 'Zesstappenaanpak, 'Samen aan de praat', 'Goede zaken met woorden' en 'de Viertakt'. Maak een keuze of gebruik geschikte elementen uit deze aanpakken. Je leest verder over acht stappen om met een woordenboek te leren omgaan, waarbij de vertrouwdheid met grafische schema's en daarop gebaseerde definities voorwaardelijk zijn; vooral bij het begrijpen en gebruiken van zaakvakbegrippen. Het gaat verder over het gebruik van Wikipedia en het Digibord met betrekking tot het luisterend, lezend, pratend en schrijvend zaakvakwoorden leren en gebruiken.

Eerst goed zaakvakonderwijs

Goed zaakvakonderwijs gaat over kennishonger, contact met de echte wereld, autonomievergroting en het bedenken van eigen vragen. Maar ook over samenwerking en het gebruik van geschikte teksten. Het zijn kenmerken van goed zaakvakonderwijs, die voorwaardelijk zijn voor goed woordenschatonderwijs bij de zaakvakken.

Kennishonger tegenover competitie

Als het er vooral om gaat om bij schoolvakken een 'slimheidwedstrijd' te winnen, dan nemen leerlingen graag de kortste weg en stoppen ze vaak met het gemotiveerd werken aan kennisdoelen. Het leren van zaakvakbegrippen is pas effectief op basis van hun nieuwsgierigheid en kennishonger. Onderlinge concurrentie verstoort vaak het leerproces.

Contact met de echte wereld

Bij het contact met de echte wereld zijn leerlingen automatisch bezig met het belangrijke proces van de activering of het opbouwen van voorkennis. Ze denken na over wat ze al weten, zonder dat ze er over bevraagd worden en zonder dat ze daartoe expliciet worden aangezet. In goed zaakvakonderwijs wordt aan de leerlingen niet alleen gevraagd om zaken goed te observeren, maar ook om dat wat ze op het moment waarnemen, te tekenen en op te schrijven. Daarbij gebruiken ze op functionele wijze de woorden. Op een later moment in de zaakvakeenheid, wanneer je aan leerlingen vraagt om teksten te lezen over bijvoorbeeld schildpadden, zullen ze hun voorkennis oproepen, ordenen en opschrijven om verder te kunnen leren. Daarmee doet 'contact met de echte wereld' een krachtig beroep op wat de leerlingen (willen) weten. Het stimuleert hen om gemotiveerd een nieuwe tekst over hetzelfde onderwerp te lezen en zich de zaakvakbegrippen verder eigen te maken.

Autonomievergroting en het bedenken van eigen vragen

De leerlingen moeten worden aangemoedigd vragen te stellen over zaken waarin ze geïnteresseerd zijn en die voor hen belangrijk zijn. Juf Carla liet de leerlingen hun vragen over vogels opschrijven en ophangen. Die vragen worden in de klas besproken. Natuurlijk kun je ook zelf vragen formuleren en het verband met belangrijke thema's aangeven. Maar wanneer leerlingen geloven dat hun eigen vragen belangrijk zijn, zullen die een meer motiverend karakter krijgen. Als ze lezen om een antwoord te vinden op hun geformuleerde vragen, dan zullen ze eerder hun kennis en begrippen activeren, samenvatten, op hun hoede zijn bij het

begrijpen van de tekst en vaker conclusies trekken, dan wanneer ze weinig zeggenschap over hun vragen hebben. Juf Carla heeft de leerlingen de gelegenheid gegeven om hun eigen drie of vier vragen onder woorden te brengen en twee of drie stukken tekst te vinden, die van belang zijn voor die vragen. Dat is motiverend. In die mentale toestand zullen ze graag de informatie willen begrijpen en de zaakvakbegrippen willen leren. Ze zullen daarvoor de juiste teksten willen uitkiezen. En ze zullen moeten beslissen of ze de gezochte informatie echt in die teksten kunnen vinden en dat daarmee hun vragen beantwoord kunnen worden.

Samenwerking

Je kunt bijvoorbeeld aan de leerlingen vragen, klasgenoten te zoeken om informatie en antwoorden bij het lezen van zakelijke teksten uit te wisselen. Dit verzoek om kennis en antwoorden met elkaar te delen, doet automatisch beroep op het opdiepen van voorkennis uit het geheugen. Zo komt er ook een leesforum voor de vragen en de antwoorden tot stand. Klasgenoten vormen daarbij een bron van feedback met betrekking tot de inhoud en het belang van de doelen die de leerlingen zichzelf gesteld hebben in de vorm van vragen. Juf Carla vormde in het begin teams met verschillende teamrollen die de verantwoordelijkheid op zich moesten nemen om te leren over verschillende deelonderwerpen. Deze procedure zorgde voor een gevoel van saamhorigheid en motivatie en voor het expliciet en impliciet leren van de zaakvakbegrippen.

Geschikte teksten

De leesmaterialen moeten van belang zijn voor het onderwerp. Wanneer veel leerlingen de teksten te moeilijk of te onbelangrijk vinden, of indien die te ver af staan van hun zelfgekozen onderwerp, zullen die teksten niet interessant zijn. Van begripsleren zal dan geen sprake zijn. Een overvloed aan interessante teksten in het klaslokaal is bijzonder stimulerend voor kennisverwerving en het leren van zaakvakbegrippen. Zo zal het activeren van voorkennis natuurlijk eerder relevant zijn met interessante, dan met oninteressante teksten. De leerlingen zullen zelf vragen stellen over informatie die betrekking heeft op hun zelfgekozen onderwerpen in het thema. Ze moeten dus zelf teksten zoeken over het onderwerp.

Bron: Instructional Contexts for Reading Engagement; John Guthrie en Sevgi Ozgungor; In: Block en Pressley (2002). Het hele artikel is vertaald bij Onderwijs Maak Je Samen (OMJS), waar de rechten voor verspreiding in Nederland berusten.

Zie bijvoorbeeld non-fictie leesmateriaal van Uitgeverij Ars Scibendi: <http://www.arsscribendi.nl/> / en Uitgeverij Schoolsupport: <http://www.schoolsupport.nl> en de kinderkrant Kidsweek junior <http://www.kidsweek.nl/>

Zie voor meer informatie 'Zaakvakken en Taal: Twee vliegen in één klap!'; Taalontwikkeling stimuleren bij het zaakvakonderwijs in groep 5-8 van de basisschool. Willy van Elsäcker, Resi Damhuis, Mienke Droop en Eliane Segers (2010); Expertisecentrum Nederlands. Verkrijgbaar bij www.onderwijsmaakjesamen.nl;

Hierin vind je onder andere informatie over:

- Mondelinge interactie bij de zaakvakken
- Woordenschat en conceptuele ontwikkeling
- Begrijpend lezen van zaakvakteksten
- Zelf teksten schrijven
- Gebruik van Internet en webquests bij de zaakvakken
- Een activiteitenreeks organiseren en plannen

Zaakvakmethoden

Zaakvakmethoden als: Bij de Tijd, De Grote Reis, Geobas, Hier en daar, Leefwereld, Natuurlijk, Wijzer door de tijd, bevatten voorzieningen die de selectie van zaakvakbegrippen in teksten mogelijk maken voor leerkracht en leerlingen: de methoden geven per les een overzicht van vaktaalbegrippen. De vaktaalbegrippen (woordgroep-drie) worden door middel van typografie gemarkeerd in de kindteksten: onderstreept, vet, met kleur. Illustraties bij de tekst zijn ondersteunend om de vaktaalbegrippen in een context te plaatsen. In de lesbeschrijving worden aanwijzingen gegeven voor de uitleg. De methoden gaan uit van een herhaald aanbod van de vaktaalbegrippen. Er is een vaak algemene woordenlijst met zaakvakbegrippen beschikbaar voor de leerlingen. Bron: Woordenschatontwikkeling en Taalmethodes; www.taalpilots.nl

Woordenschatonderwijs voor zaakvakbegrippen

Woordenschatonderwijs is afhankelijk van de soort van woorden waar je aandacht aan wilt besteden. Je kunt niet een en dezelfde werkwijze gebruiken bij alle soorten van woorden en bij alle leeftijden van leerlingen. Dat gaat in Nederland nog wel eens verkeerd. In dit artikel gaat het over zaakvakbegrippen die leerlingen leren in het kader van de zaakvakken. Maak daarvoor keuzen uit de: 'Zesstappenaanpak', 'Samen aan de praat', 'Goede zaken met woorden' en de 'Viertakt'.

De zesstappenaanpak

Robert Marzano (2004, 2005) beschouwt woordenschatonderwijs als een onderdeel van kennisverwerving. Hij suggereert zelfs dat het gaat om de enige belangrijke vorm van woordenschatonderwijs, wat uiteraard een veel te eenzijdig standpunt is. Kennis van de wereld is volgens hem cruciaal voor woordenschatverwerving en schoolsucces. Hij vraagt zich af hoe het kind in staat is (geweest) te leren van gevarieerde en diepe ervaringen, door gebruik te maken van zijn korte werkgeheugen en in geslaagd is de informatie op te slaan in zijn permanente lange termijn geheugen. Het gaat dus om de kwaliteit en het type van verwerking van diverse ervaringen in het werkgeheugen, waardoor begripkennis in het permanent geheugen kan komen. Marzano stelt drie eisen waaraan voldaan moet worden om dit proces goed te laten verlopen. Hoe vaker bepaalde informatie wordt verwerkt, hoe groter de kans dat de informatie wordt opgeslagen in het permanente geheugen. Een tweede voorwaarde is de diepte van de verwerking. Dit wil zeggen dat iedere keer dat bepaalde informatie wordt verwerkt, die informatie ook een nieuw en verdiepend aspect moet bevatten. De derde voorwaarde is dat de uitbreiding van kennis ook belangrijk is. Hierbij wordt de nieuwe kennis gekoppeld aan oude al bestaande kennis. Begrip van woorden kan pas werken tegen de achtergrond van kennis over het gekozen onderwerp. Het is in het Internettijdperk toch heel belangrijk dat leerlingen veel kennis opslaan in hun langetermijn-geheugen. Dit alles in weerwil van een modieus standpunt dat dit niet meer belangrijk zou zijn, omdat je alles op Internet en via de tablet kunt opzoeken. 'De Zesstappenaanpak' ziet er in het kort als volgt uit.

1. Voorzie in een beschrijving, uitleg of voorbeeld van het zaakvakbegrip.

- Gebruik een (nieuwe) context bij het zaakvakbegrip. Werk niet alleen met losse woorden.
- Organiseer directe ervaringen als gebruiksvoorbeelden bij het zaakvakbegrip.
- Vertel een kort verhaal waarin het begrip centraal staat.
- Gebruik een filmpje ter introductie van het zaakvakbegrip.
- Vraag aan tweetallen van leerlingen om het zaakvakbegrip te onderzoeken en om daarover een startpresentatie te geven in de klas.
- Laat leerlingen hun eerste verbeelding bij het zaakvakbegrip bedenken en uitwisselen.

2. Vraag aan de leerlingen om de beschrijving, eerste uitleg of een voorbeeld in eigen woorden bij het zaakvakbegrip te presenteren.

- Geef feedback met betrekking tot onbegrip en verwarring ten aanzien van het zaakvakbegrip.
- Stimuleer originele bijdragen van de leerlingen met betrekking tot de verduidelijking van het begrip.
- Laat de leerlingen in tweetallen over het begrip vragen stellen en discussiëren.
- Laat de leerlingen de eerste informatie over het begrip vastleggen in een schrift of eigen woordenboekje.

3. Vraag aan de leerlingen om een tekening, symbool of grafische representatie van het begrip te bedenken en te tekenen.

- Doe dit proces eerst hardopdenkend voor.
- Wissel de verbeeldingen van het begrip uit, geef feedback en laat leerlingen begrippen aan elkaar uitleggen bij hun verbeelding.
- Speel een spel met de tekeningen, bijvoorbeeld Pictionary. Laat het begrip uitbeelden.
- Laat de leerlingen zoeken naar meer afbeeldingen bij het begrip met behulp van Internet.
- Maak komische strips van de tekeningen en gebruik humor bij het leren van zaakvakbegrippen.

4. Stimuleer leerlingen regelmatig om hun kennis over het begrip in hun schrift of eigen woordenboekje aan te vullen met Mijn Eigen Woorden; www.onderwijsmaakjesamen.nl

- Bespreek synoniemen en antoniemen bij het begrip.
- Maak een woordspin of mindap met gerelateerde woorden.
- Geef korte waarschuwingen met betrekking tot misvattingen over het begrip.
- Vertaal het begrip in de thuistaal van tweetalige leerlingen of laat tweetalige leerlingen dit doen.
- Laat leerlingen analogieën bij het begrip afmaken.
- Laat de leerlingen begrippen en betekenissenmerken van het begrip ordenen en rubriceren.
- Vergelijk overeenkomsten en verschillen bij twee zaakvakbegrippen bv. veeteelt - landbouw.

5. Vraag regelmatig aan de leerlingen om de zaakvakbegrippen met elkaar te bespreken.

- Gebruik coöperatieve werkvormen die de leerlingen al beheersen.
- Laat leerlingen hun uitleg bij het begrip met elkaar bespreken.
- Laat leerlingen nieuwe informatie bij het begrip uitwisselen.
- Ga op zoek naar misverstanden en verwarring over het begrip en corrigeer die.
- Laat leerlingen hun informatie in hun schrift of woordenboekje verbeteren.

6. Organiseer spelletjes met de zaakvakbegrippen

- Denk aan Pictionary, Memory, Bingo, Kruiswoordpuzzels (zie www.onderwijsmaakjesamen.nl), en spelletjes die leerlingen zelf bedenken.
- Let hierbij weer op misvattingen over het begrip en maak de spelletjes functioneel; het gaat om een zinvolle toepassing van het zaakvakbegrip.

In 'Wijs met Woorden', een gezamenlijke uitgave van OA Zoetermeer, Fontys Fydes Eindhoven, HCO Den Haag en Bazalt - Vlissingen, is 'De Zesstappenaanpak' uitgewerkt. Zie ook: <http://www.bazalt.nl/> Zie ook 'De Zesstappenaanpak', E. Joosten en C. Riemens; JSW, januari 2012. Zie ook: KBS De Springplank | Groep 6 op TaalTrip: http://www.youtube.com/watch?v=ZXYrp8DE_GU

Samen aan de praat

Laura Robb (2003) laat leerlingen vooraf enkele zaakvakwoorden kiezen en laat hen voorspellen wat ze betekenen. Ze verzamelen hun informatie onder de kopjes zaakvakwoorden, voorspellingen, wat heb ik geleerd en informatie over zaakvakbegrippen (stap 1). Vanuit hun voorspelling van de betekenis komen ze op basis van een zaakvaktekst tot een eigen uitleg van de begrippen. Dit kan ook gedaan worden in tweetallen en groepjes die met elkaar praten over de voorspelling van de betekenis van de zaakvakbegrippen (stap 2). Daarna lezen ze de zaakvaktekst met de begrippen al pratend en discussiërend en verbeteren ze hun aanvankelijke uitleg van de zaakvakbegrippen (stap 3). Daarbij kan ook een uitleg op Wikipedia of uit een woordenboek worden gebruikt. Vervolgens presenteren de leerlingen hun uitleg van de zaakvakbegrippen aan elkaar. Daarover kan weer gediscussieerd worden (stap 4). Bij deze vier stappen is het belangrijk om leerlingen individuele verzamel-kaarten te laten maken, met de volgende kopjes:

- het zaakvakbegrip
- mijn aanvankelijke voorspelling van de betekenis
- mijn betere uitleg na het lezen van de tekst
- mijn grafische weergave van betekenisaspecten
- mijn definitie op basis van de grafische weergave
- mijn verder lezen op Wikipedia

Goede zaken met woorden

Isabel Beck en haar collega's (2010) geven in het kader van expliciet woordenschatonderwijs bij het lezen, een herhalingsaanpak die geschikt is voor 'verhaalwoorden' en zaakvakbegrippen uit woordgroep-twee-en-drie. Hierna geven we een voorbeeld voor zaakvakbegrippen.

Dag 1: De introductie van enkele begrippen met een korte verduidelijking

Werk met een korte, liefst geïllustreerde tekst met te leren zaakvakbegrippen. De tekst wordt voorgelezen en meegelezen. Vóór, tijdens en na het lezen worden de begrippen met een kindvriendelijke voorbeeldzin kort toegelicht. De leerlingen denken na over de voorbeeldzin en bespreken die in tweetallen. Je vraagt niet wat de begrippen betekenen en er wordt ook geen definitie gegeven. De begrippen staan in de context van een korte zakelijke tekst:

Ons land is een koninkrijk, het wordt geregeerd door ministers. De mensen van de Tweede Kamer controleren het werk van de ministers. De Tweede Kamer is de baas van ons land. Op Prinsjesdag begint het nieuwe regeringsjaar. Onze regeringsstad (de residentie) is Den Haag. Amsterdam is onze hoofdstad.

Kies woorden die voor en tijdens het voor- en meelesen van de hele tekst kort worden verduidelijkt met voorbeeldzinnen in de context van de tekst. Bijvoorbeeld de woorden en woordcombinaties: koninkrijk, regeren, de minister, de Tweede Kamer, de politieke partij, de minister-president, de residentie, de hoofdstad.

Woorden en woordcombinaties	Kindvriendelijke voorbeeldzinnen passend bij de context van de tekst.
Het koninkrijk	De koning is de baas over zijn rijk, hij is de baas over zijn land.
Regeren	De koning is de baas over zijn rijk, hij regeert zijn rijk.
De Minister	De ministers zeggen wat er in het land moet gebeuren.

De Tweede Kamer	De mensen in de Tweede Kamer bespreken wat de ministers voor het land doen.
De politieke partij	In de politieke partij praten mensen over wat er in het land moet gebeuren.
De minister-president	De minister-president is de baas van de ministers; minister-president
De residentie	De ministers en de Tweede Kamer regeren ons land vanuit Den Haag. Dat is onze residentie of regeringsstad.
De hoofdstad	Amsterdam is niet de regeringsstad maar onze hoofdstad.

Dag 2: Herhalen van de woorden in een klassikale vraag- en antwoordactiviteit

- Het koninkrijk is het land van de koning of van een rijke koning?
- Regeren is zeggen wat er moet gebeuren in het land of het is met elkaar praten?
- De koningin zegt wat er in het land moet gebeuren of de ministers zeggen dat?
- De Tweede Kamer is in ons land de baas. Nee, de koning is in ons land de baas?
- Een politiek partij regeert ons land. Je kunt lid zijn van een politieke partij?
- De minister-president is de voorzitter van de ministers. Een voorzitter regelt een gesprek. De minister-president is de baas in Nederland?
- Onze residentie is Den Haag. Nee, onze residentie is Amsterdam. Dat is onze hoofdstad.

De leerlingen denken individueel na over een goed gebruik van de begrippen en bespreken daarna de mogelijkheden in een verdiepende groepsactiviteit. Dat betekent het volgende:

Dag 3: Verdiepende groepsactiviteit

De leerlingen gaan in groepen van drie of vier bij elkaar zitten. Elke groep krijgt twee of drie zaakvakwoorden afhankelijk van de beschikbare tijd. Twee groepen hebben steeds de zelfde twee of drie woorden. De groepen bedenken nieuwe gebruikszinnen met hun twee of drie woorden.

- Bedenk een gebruikszin met koninkrijk.
- Bedenk een gebruikszin met regeren.
- Bedenk iets wat een minister zegt voor de televisie.
- Vertel aan elkaar wat de Tweede Kamer doet.
- Welke politieke partij wil je oprichten en waarom?
- Wie is de minister-president?
- Bedenk een ander woord voor regeringsstad.

Gebruik hierbij ook coöperatieve werkvormen uit 'Op Woordenjacht' (Duerings,J. 2011).

Dag 4: Zoek het juiste woord bij de zinnen

Laat de leerlingen nadenken over een betekenis en daarbij het juiste zaakvakbegrip bedenken.

- Het is een land van de koning (het koninkrijk).
- Zeggen wat er in het land moet gebeuren (regeren).
- Mensen die ons land regeren (de ministers).
- De baas van ons land (De politici in de Tweede Kamer).
- Je kunt er lid van zijn (een politieke partij).
- De voorzitter van de ministers (de minister-president).

- Daar regeren de minister-president, de ministers en de politici van de Tweede Kamer (Den Haag, de regeringsstad, de residentie).

Bereid een toetsing voor, door de gatentekst met de volledige tekst eerst te oefenen. Werk aan toets succes en niet aan toetsfrustratie:

Dag 5: Gatentoetsen van tekstfragmenten met enkele of alle doelwoorden.

Ons land is een, het wordt geregeerd door ministers.

De mensen van de Tweede Kamer controleren het werk van de ministers.

Ze..... ons land

De..... is de baas van ons land.

Op Prinsjesdag begint het nieuwe regeringsjaar.

Onze regeringsstad (residentie) is Den Haag.

Amsterdam is onze.....

De viertakt

Marianne Verhallen is een van de wegberijders van praktisch woordenschatonderwijs in Nederland. Zij stelt de bekende vier stappen en de vier uitjes voor, die je kunt gebruiken om leerlingen woorden te laten leren.

De viertakt is een didactische structuur, maar kan ook praktisch worden gezien als de opeenvolging van mentale handelingen die de leerlingen uitvoeren. De bekende stappen zijn: voorbereiden, semantiseren, consolideren, controleren. We vinden dat de aanpak vooral gebruikt kan worden bij zaakvakbegrippen. Zie verder: 'Meer en beter woorden leren'; Marianne Verhallen, POraad, 2009.

Waar vind je de tijd en hoe ga je om met de verschillen?

In 'De Zesstappenaanpak' kan heterogeen gewerkt worden in stappen 3, 4 en 5. Bij 'Samen aan de praat' in stappen 2, 3 en 4. En in 'Goede zaken met woorden' in de stappen 3 en 4. Gatentoetsen kunnen voor de hele groep gemaakt worden door gevorderde leerlingen. Reserveer de tijd voor woordgroep-drie-woorden in het kader van de zaakvakken en besteed er geen tijd aan bij de taalmethode. Volg verder de programmering en eventuele differentiatie van de zaakvakmethoden en maak met één of enkele van de vermelde woordenschat-aanpakken meer werk van het woordenschatonderwijs in het kader van kennisverwerving. Of gebruik geschikte of bruikbare onderdelen uit de vier mogelijkheden: 'De Zesstappenaanpak', 'Samen aan de praat', 'Goede zaken met woorden' en de 'Viertakt'.

Betekenis zoeken

Woordenboeken zijn de meest flexibele woordenlijsten. De leerlingen moeten er eerst mee leren werken. Het is nodig dat ze een variatie aan woordenboeken leren gebruiken om ook goed de betekenis van woorden te kunnen zoeken op Internet. Doe het dus eerst met 'papierene woordenboeken'. Gebruik woordenboeken zeker bij zaakvakbegrippen (woordgroep-drie-woorden). Maar ook bij het begrijpend lezen, zonder dat overigens te veel te verstoren. Woordenboekgebruik heeft de voorkeur boven het werken met gefixeerde woordenlijsten, behalve de woordenlijsten die in zaakvakmethoden zijn opgenomen. Woordenboeken zijn in feite woordenlijsten die je kunt gebruiken om rekening te kunnen houden met de woordbehoeften van de leerlingen in een specifieke taalsituatie of bij een tekst. In woordenboeken staan vaak definitives. Door die zelf te leren maken kunnen leerlingen die ook beter begrijpen en gebruiken in woordenboeken en bij de zaakvakken. Daarover straks meer.

Enkele woordenboeken

Van Dale voorleeswoordenboek voor de allerkleinsten

Van 'aaien tot zwemmen', van 'baby tot yoghurt', van 'cadeau tot waaien'. Mijn eerste Van Dale bevat de eerste 1000 woorden die peuters kennen voordat ze naar school gaan. De betekenis van ieder woord wordt uitgelegd in een kleurrijke tekening en een kort, pakkend versje. Het is een woordenboek voor leerlingen vanaf het moment dat ze gaan praten.

Mijn eerste Van Dale kinderwoordenboek

Het bevat – in alfabetische volgorde – 1000 woorden. Deze zijn gebaseerd op een wetenschappelijke '1000-woordenlijst' met de eerste 1000 woorden die leerlingen actief (moeten) kennen als ze naar school gaan. Van de 1000 woorden staan er 750 als trefwoord in het boek met een tekening en een versje. De andere 250 woorden zijn verwerkt in de versjes en de index. Ze zijn in woord en beeld erg moeilijk uit te leggen, zoals dichtbij, erg, straks, tegelijk, veel en toen. Om aansluiting te vinden bij het niveau van peuters en kleuters is de 1000-woordenlijst eveneens gebruikt bij de samenstelling van de versjes. Er is ook een trefwoordenlijst op thema opgenomen. Het boek geeft bovendien tips en suggesties voor gebruik.

Het beeldwoordenboek

Rond hoofdwoorden als aardbol, zwembad, zijn 5000 woorden gerangschikt (zelfstandige naamwoorden en werkwoorden). Elk hoofdwoord beslaat een dubbele pagina waarop diverse woorden, die daar betrekking op hebben, zijn afgebeeld en benoemd. Door middel van cijfers wordt verwezen naar de woorden, die in groepjes van 5 bij elkaar staan (deze groepjes suggereren onterecht iets gemeenschappelijks). Het gebruik van het boek is duidelijk uitgelegd, evenals de gebruiksmogelijkheden (voor ouders en leerkrachten). Achterin staat een alfabetisch register. Dit beeldwoordenboek is een eerste woordenboek, een fundament voor het leggen van een goede 'woord-beeld-betekenis-relatie'. Maar bovendien is dit beeldwoordenboek een hulpmiddel bij het waarnemen, herkennen en benoemen van beelden; de beeld- en begripsvorming; het leren van de juiste schrijfwijze (de spelling) van de woorden; het aanleren van een elementaire woordkennis; en de verrijking van de woordenschat bij taalactiviteiten als spreken, schrijven en vertellen. Wolters-Noordhoff-basisonderwijs. Groningen, 1999.

Van Dale Juniorwoordenboek Nederlands

Een woordenboek voor leerlingen vanaf 8 jaar. Het kleine broertje van het Van Dale Basiswoordenboek. Naast het opzoeken van de betekenis en de schrijfwijze van woorden is het Junior-woordenboek een hulpmiddel om leerlingen vertrouwd te maken met een woordenboek. Wolters-Noordhoff-basisonderwijs, 2e druk. 2006.

Het schoolwoordenboek

Een woordenboek, speciaal voor leerlingen vanaf ongeveer 9 jaar, waarin ongeveer 14.000 woorden voorkomen. Na ieder woord volgen een uitleg en een toepassing in een voorbeeldzin. De uitleg en voorbeeldzin zijn typografisch niet van elkaar te onderscheiden. Wanneer in de uitleg een ander moeilijk woord wordt gebruikt, wordt met behulp van een pijltje aangegeven dat dat woord ook in dit woordenboek opgenomen is. Verder worden de uitspraak, het bijpassende lidwoord, de meervoudsvorm, de taal waaraan het woord ontleend is, en bij werkwoorden de verleden en voltooid tijd vermeld. Het bevat ook een lijst met de namen van meetkundige figuren en een lijst met sterke werkwoorden. Je vindt uitleg, waarin staat hoe er met dit boek gewerkt moet worden. Wolters-Noordhoff-basisonderwijs. Groningen, 1976, 2e-druk. Bronnen: www.bol.com, de van Dale Website <http://www.vandale.nl/>, Wolters Noordhoff, (Biblion, Felix Meijer).

Het Van Dale Junior spreekwoordenboek

In dit boek komen leerlingen veel te weten over de betekenis en het gebruik van allerlei spreekwoorden en uitdrukkingen. En ze leren meteen ook waar de uitdrukkingen vandaan komen. Het Junior spreekwoordenboek is bedoeld voor leerlingen vanaf 10 jaar. Vanaf die leeftijd gaan leerlingen spreekwoorden in de taal herkennen en gebruiken. Een naslagwerk voor spreekwoorden voor thuis en op school. 2^e druk, 2007.

Junior vergelijkingenwoordenboek

Ben jij lenig als een kat? Of eerder stokstijf? Ga je er weleens als een haas vandoor of ben je er juist altijd als de kippen bij? Hoe verschillend deze woorden en woordcombinaties ook lijken, het zijn allemaal vergelijkingen of analogieën. Die worden gebruikt om iets zo te vertellen of te beschrijven zodat je het je gemakkelijk kan voorstellen. Bovendien worden ze gebruikt om een uitspraak te versterken of te benadrukken: witte kleren zijn niet zomaar wit, maar hagelwit of sneeuw wit. En ze worden bij het spelen of sporten misschien niet gewoon zwart, maar roetzwart. In dit woordenboek kom je van alles te weten over de betekenis en het gebruik van allerlei vergelijkingen. En je leert meteen ook waar die vergelijkingen vandaan komen. In de spelling van 2005, 1e druk, 2008.

Juniorspellingwijzer

De Juniorspellingwijzer leert leerlingen van 10 jaar en ouder op een speelse manier spellen. Tal van moeilijk te spellen woorden passeren de revue, gevolgd door een heldere en vaak amusante toelichting. Veel spellingsstukjes eindigen met een vraag die leerlingen uitnodigt zelf na te denken over spelling of iets op te schrijven of te zoeken. De Juniorspellingwijzer laat zien dat spelling leuk en eenvoudig is. Wolters-Noordhoff -basisonderwijs. Groningen, 1999.

Het Van Dale Modern spreekwoordenboek

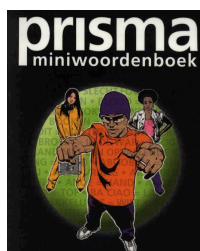
Het bevat 2.500 moderne Nederlandse spreekwoorden. Elk spreekwoord wordt uitvoerig verklaard. Daarnaast is er praktische informatie over het gebruik en varianten. Zo staat bij 'jong geleerd, oud gedaan' niet alleen dat dit een opvoedkundige doodoener is, maar ook dat het een inspiratiebron is voor varianten van het type 'jong niet geleerd, is oud niet gedaan'.

Het Van Dale Groot uitdrukkingenwoordenboek

Het gaat om bijna 10.000 uitdrukkingen. Moderne uitdrukkingen zoals een kort lontje hebben en aan de knoppen zitten, maar ook al langer bestaande zoals in de wolken zijn en klip-en-klaar. Bij elke uitdrukking staat een uitleg over de betekenis en hoe de uitdrukking gebruikt wordt. Citaten uit de krant of van internet verhelderen het gebruik en vaak wordt er iets over de herkomst van de uitdrukking verteld.

Interessante woordenboeken

Om oudere leerlingen te winnen voor het werken met woordenboeken, kunnen grappige woordenboeken worden gebruikt. Zo is er het Prisma miniwoordenboek met jongerentaal, waarin overigens schunnige woorden niet worden vermeden (www.prisma.nl).

aaigo Het gaat of ging wel. 'Hoe was het proefwerk?' 'Aaigo.'

aaswy A-sociale weirdo; een raar persoon die heel a-sociaal is.

Die aaswy neemt altijd twee stoelen in beslag: eentje voor zijn reet en eentje voor zijn poten.

'Aaswy' is een afkorting van 'a-sociale weirdo'. 'Weirdo' is een behoorlijk oud jongerenwoord voor gek persoon.

Wil je dit woordenboekje niet gebruiken in de klas dan kan ook het jargon uit de bouw voor leerlingen interessant zijn (www.bsl.nl):

Anacht, aagt soort kruipgang bij Limburgse hoeven, die na een tiental meters uitmondt in een ruimte, waarin men rechtop kan staan en ook gaan zitten.

anaarden met aarde of zand aanvullen rondom funderingsmetselwerk.

aanhoeker schuin afgehakte dakpan ter plaatse van een hoekkeper of kilkeper.

Leren werken met woordenboeken

In het leren werken met woordenboeken zijn enkele stappen te onderscheiden: Het leren van het alfabet en het vinden van woorden onder de juiste letter. Verder het gebruik van gidswoorden en het leren omgaan met een definitie. Dan het leren gebruiken van een woordenboekuitleg, het maken van een groepswoordenboek en het kiezen tussen meerdere betekenissen door een extra check. En tot slot de toepassing van de gevonden betekenis.

Leren van het alfabet en het vinden van het woord onder de juiste letter

Begin de kennismaking met een woordenboek in de school door leerlingen op jonge leeftijd een eigen beeldwoordenboek te laten maken met plaatjes uit tijdschriften, die ze in de volgorde van het alfabet plakken onder de juiste beginletter. Wanneer ze al kunnen schrijven, schrijven ze het woord eronder met de juiste spelling. Dan wordt het ook een spellingwoordenboek. Aandachtspunten: spreek het formaat van het beeldwoordenboek af en de grootte van de uit te knippen plaatjes. Laat leerlingen in tweetallen werken aan hun eigen beeldwoordenboek. Ze helpen elkaar. Kleuters met al wat klankletterbewustzijn kunnen in hun zelfbedachte spelling stempelen. Introduceer daarna een bestaand beeldwoordenboek. Vanaf eind groep 3 wordt daarmee gewerkt op het spellingniveau van de klas.

Leren gebruiken van gidswoorden

De leerlingen leren nu om woorden in woordenboeken te zoeken aan de hand van gidswoorden. Bij welke letters en welk woord kun je het woord *project* vinden?

- papier
- professor
- project
- propje

Leerlingen moeten leren of ze op de tweede, derde of volgende letter moeten letten. Gebruik daarbij echte woordenboeken en geen werkbladen.

Van grafische schema's naar definities

Woordenschatdeskundigen Camille Blachowitz en Peter Fisher (2010) vertellen over het leren gebruiken van woordenboeken en verbinden dit aan het begrijpen van een definitie. Definities zijn het meest functioneel bij het leren van woordgroep-drie-woorden, bij de zaakvakken. Daar gaat het immers om het nauwkeurige

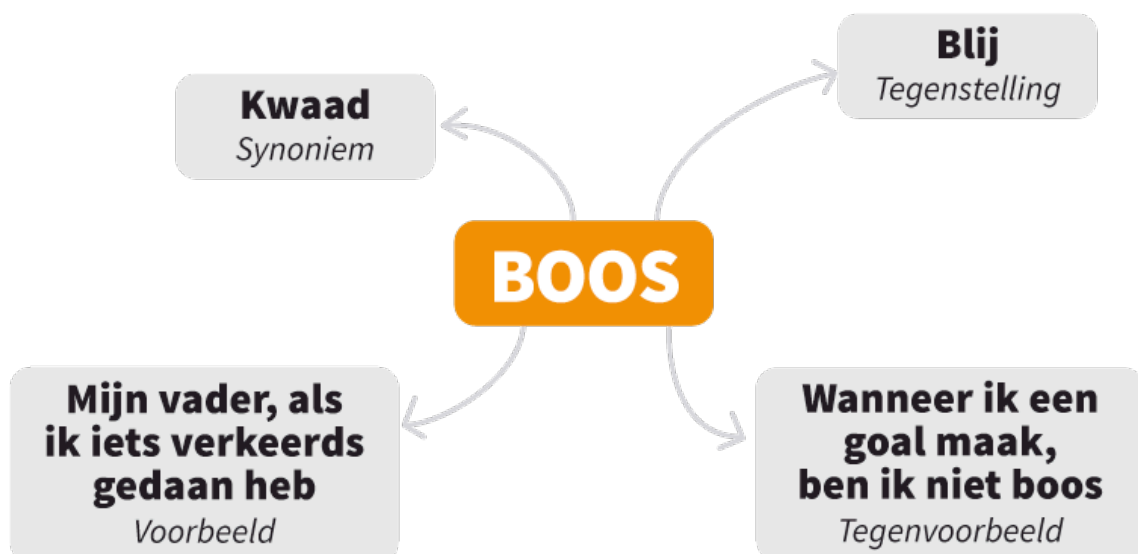
begripsleren in het kader van kennisverwerving. Leerlingen moeten eerst het typerende van een woordenboekdefinitie leren. Dit start aan de hand van de betekenisaspecten van een eenvoudig begrip: een boom behoort tot de categorie planten. Het heeft een bast en takken. Dit moet je onderscheiden van een struik. Daarbij gebruik je een grafisch schema voor het ordenen van die begripsaspecten zoals de bast, de takken, de wortels, de bladeren. Introduceer dus bij de leerlingen het idee van een grafische rubricering van kenmerken, met een bekend en gemakkelijk begrip als boom. Om daarna aan de slag te gaan met moeilijkere en abstractere begrippen. Zo gaat het verder:

- Laat leerlingen het gekozen grafische schema van de betekenisaspecten van het begrip afmaken eventueel al pratend en lezend met elkaar en wissel in de klas de vondsten uit.
- Leg de aard van het grafisch schema uit en breng het in verband met een te maken definitie.
- Laat hardopdenkend horen hoe je van het grafische schema een definitie bedenkt. Laat leerlingen ook al pratend een definitie bedenken en wissel die uit. Kies voor de beste definitie die bij het grafisch schema past.
- Bespreek wat je nu al meer weet van het begrip dan bij de start en of er nog meer te weten valt.
- Vergelijk de gemaakte definitie met de definitie in het woordenboek of gebruik daarvoor Wikipedia op Internet.
- Lees een stuk tekst met een moeilijk woordgroep-drie-woord, een zaakvakbegrip, zoals magnetisme waarvan de leerlingen de definitie in een woordenboek opzoeken.
- Denk hardop over hoe je de definitie uit het woordenboek gebruikt om het woord in de leertekst te begrijpen.

Leer leerlingen dus eerst het karakter van definities, zodat ze die beter kunnen hanteren bij woordenboeken en daardoor een dieper inzicht krijgen in zaakvakbegrippen.

Woordmap en Begripladder

Voor grafische schema's die uitmonden in een definitie, kies je voor een Woordmap (jonge leerlingen) of een Begripladder (oudere leerlingen en moeilijkere begrippen) als grafische schema's. En je gebruikt daarbij niet alleen een eenvoudig begrip als boom, maar daarna vooral zaakvakwoorden uit woordgroep-drie. Leerlingen vergelijken daarbij wat ze weten over een woord met wat nog nodig is om het begrip helemaal te kennen. En om te bepalen of ze een woordenboek moeten gebruiken.

Definitie: boos is ongeveer hetzelfde als kwaad en het is 'niet blij'. Wanneer ik een doelpunt maak ben ik blij, maar als ik mis is mijn vader boos. (Gebruik daarna echte zaakvakbegrippen op het niveau van de leerlingen).

Begripsladder voor het maken van een definitie

Het woord	Diamant
Hoe is het ontstaan?	
Waar is het een deel van?	
Het is een soort van. . .	Edelsteen
Waar vind je het?	India, Brazilië , Zuid-Afrika
Waar bestaat het uit?	Een vorm van koolstof
Wat wordt er van gemaakt?	Juwelen, boren
Waarvoor wordt het gebruikt?	Voor slijpen, boren, snijden en polijsten
Waar komt het woord vandaan?	Griekse adamas, 'ontembaar' of 'onoverwinnelijk', verwijzend naar de hardheid.

Definitie: diamant is een verschijningsvorm van koolstof. Het wordt gebruikt voor boren en ook in juwelen. Het wordt gevonden in Zuid-Afrika en het woord komt van het Griekse adamas. Dat betekent onoverwinnelijk. De leerlingen kunnen ook Wikipedia gebruiken om begripsladders bij woordgroep-drie-woorden te maken. Daarbij kom je er ook achter wat je nog niet weet. Hoe is diamant ontstaan? Waar is het een deel van? Voor meer informatie over grafische modellen, vooral bruikbaar in het zaakvakonderwijs, zie: 'Op Woordenjacht', bladzijde 53-77 (Duerings, J. 2011). Gebruik die vooral in het zaakvakonderwijs.

Leren gebruiken van een definitie

Vaak worden leerlingen in een woordenboek op het verkeerde been gezet. Ze moeten dus flexibele manieren leren om de uitleg in een woordenboek te gebruiken. Dit kan het best geleerd worden door tweetallen te laten praten en discussiëren over de uitleg van een woord in het woordenboek. Het kan ook in een kringspel: de eerste leerling noemt het woord ridder. Het volgende kind voorspelt een woord dat in de definitie van ridder zal staan: kasteel. Iedereen komt aan de beurt en bedenkt een woord voor de definitie. Ze worden op het bord geschreven. Vervolgens mag het kind dat het woord ridder voorstelde het woord in het woordenboek opzoeken en de definitie voorlezen. Leerlingen die een woord noemden dat in de definitie staat, krijgen een punt. Zo kan de beurt in de kring rondgaan. Als je al bekend bent met coöperatieve werkvormen, gebruik je een werkvorm als 'Gedachtenkrabbels' en 'Maak een schema'.

Leren omgaan met een woordenboekuitleg

Elke leerling heeft een kopie van een bladzijde uit het woordenboek of van Wikipedia. Het woord is priem. Je geeft de uitleg bij het woord dat je hebt gevonden in het woordenboek: de betekenis, de uitspraak, de definitie, de voorbeeldzin, enzovoorts; dit afhankelijk van het gebruikte woordenboek. De leerlingen schrijven op wat ze van je horen en zoeken vervolgens zelf het woord priem op. Dan gaan ze zelf in tweetallen de uitleg bij het woord priem inventariseren en de uitleg vergelijken met je vondsten. Ook leren ze de

terminologie van de uitleg in het woordenboek: de betekenis, de definitie, de uitspraak, de spelling. Deze aanpak is goed te gebruiken nadat de leerlingen zelf definities kunnen maken, met behulp van een Woordmap of Begripsladder.

Het maken van een groepswoordenboek

Verdeel de klas in groepen. Elke groep is verantwoordelijk voor de toevoeging van één zaakvakbegrip per week.

De groep gaat in bespreking en kiest snel het woord van de instructie of uit een gelezen tekst. De groep schrijft een definitie van het woord op een kaart, met daarnaast de definitie uit het woordenboek of informatie van Wikipedia. De groep presenteert het woord met de definitie aan de klas. Na twee of drie weken, voegen individuele leerlingen zaakvakbegrippen met een definitie toe aan het groepswoordenboek en presenteren die aan hun groepje. Ook kan worden gewerkt met vier groepswoordenboeken, waarbij leerlingen woorden uitwisselen. Ook kan Mijn Eigen Woorden worden gebruikt (www.onderwijsmaakjesamen.nl)

Kiezen tussen meerdere betekenissen met een extra check

De leerlingen schrijven de zin op met het onbekende woord.	De wedstrijd culmineerde in een prachtige tweede helft.
Ze schrijven het woord op en voorspellen wat van de betekenis.	Ik denk dat culmineeren te maken heeft met eindigen.
Ze schrijven een eigen zin met het woord op. Ze wisselen hun zinnen uit.	Ik schreef de volgende zin: de bergbeklimmer culmineerde boven op de berg.
Ze checken de uitleg in het woordenboek en schrijven de uitleg op, bijvoorbeeld de definitie.	In het woordenboek staat in de definitie: het hoogtepunt bereiken.
De eigen zinnen en de definitie worden besproken.	Ik checkte het in een ander woordenboek: het mooiste moment.
Ze verbeteren de eigen zin op grond van de uitleg in het woordenboek. Ze wisselen dit uit.	Ik verbeterde mijn zin: de beklimming van de berg culmineerde in een mooi einde.

Deze activiteit kan schriftelijk, maar ook mondeling in tweetallen worden gedaan. Het kan met enkele (zaakvak)begrippen uit een zaakvaktekst waaruit leerlingen moeten leren.

Bron: Koez 1990; The dictionary game. Reading Teacher, 1982. In: Blachowitz, Fisher, 2010.

Het verdere gebruik van woordenboeken

- Raad de betekenis van het woord met behulp van zinnen uit de tekst en beslis of het woord moet worden opgezocht. Leerlingen die woordenboeken bij het lezen van verhalende teksten gebruikten, deden overigens twee maal zo lang over het lezen als leerlingen die dat niet deden. Voor goede taalgebruikers is frequent woordenboekgebruik dus niet altijd effectief. Laat het vaker gebruiken bij woordgroep-drie-woorden.
- Kijk of de gevonden betekenis of omschrijving in de tekst past. Dit kan worden getoetst door leerlingen de zin met de gevonden betekenis van het moeilijke woord in eigen woorden te laten zeggen. Laat het in tweetallen doen.

- Zoek ook de woordfamilie (*boer, boerenzoon, boerin, boerderij*) en de woordcombinaties van het woord (*iets duidelijk maken, geld besteden*) en laat het in een grammaticaal goede zin gebruiken en wissel het uit.
- Zoek uit of er gebruiksbeperkingen van het woord zijn (het woordregister: wat kun je wel en niet *afvlaggen?*).
- Controleer de spelling bij het schrijven en de uitspraak bij het spreken.

Wiki-schrijven met woorden

ICT kan een stimulerend hulpmiddel zijn bij het schrijven, herschrijven en vormgeven van teksten. ICT biedt meer mogelijkheden om het schrijfonderwijs en de toepassing van woorden aantrekkelijker te maken. Werkstukken worden vormgegeven met behulp van opmaakprogramma's en illustraties van internet. Een bron voor mooie infographics is www.mashable.com/follow/topic/infographics. Je kunt hiermee woord, beeld en tekst gemakkelijk combineren. Leerlingen plaatsen net als echte schrijvers foto's van zichzelf bij hun teksten. Ze geven commentaar met de commentaarfunctie van Word en versturen hun teksten via e-mail. ICT-gebruik is een wezenlijk onderdeel van de jeugdcultuur; leerlingen werken er graag mee en zijn er handig in (Hoogeveen, Brouwer, 2011). Zie ook www.mediageletterdheid.slo.nl; www.schooltv.nl, www.youtube.com; en ook www.boektweepunt.nl; Ga ook naar Onderwijs in de 21e eeuw: www.onderwijsmaakjesamen.nl;

Zie verder ook: www.scoop.it voor het maken van een onlinekrant over het eigen interessegebied en:

- <http://www.scoop.it/t/kleuters-en-icht><http://www.scoop.it/t/mediawijsheid-voor-leerkrachten><http://www.scoop.it/t/digibord-wijzer>

Bron: G. Dümmer, JSW.

Meester (!) Sanne gebruikte met zijn groep 7 de gratis Wiki-omgeving 'PBworks', waarmee leerlingen schrijvend woorden gebruiken. Dit is heel belangrijk in het woordenschatonderwijs: www.pbworks.com; De Wiki-mogelijkheid is gemakkelijk te gebruiken, zeker voor de leerlingen. De software is Engelstalig, maar dat levert nauwelijks problemen op. Naast 'PBworks' zijn er nog andere gratis Wiki-omgevingen beschikbaar, zoals 'Wikispaces' voor leraren en voor leerlingen (www.wikispaces.com) en 'Google Docs' (www.docs.google.com). Elk heeft zijn eigen voor- en nadelen. Welke Wiki-omgeving je kiest, is vooral een kwestie van smaak of van wat anderen in je omgeving gebruiken.

De groepen 8 uit Riethoven en Westerhoven (Internet) hebben samen een digitale leeromgeving ingericht in de vorm van een Wiki. 'We hebben ervoor gekozen om te werken rondom het vakgebied woordenschat. Elke week plaatsen beide groepen een aantal woorden uit hun eigen leerstof op de Wiki. Deze woorden worden uitgelegd met behulp van plaatjes, filmpjes, uitleg uit een woordenboek of met voorbeelden. De uitleg van de woorden, door de leerlingen gemaakt, wordt bekeken door de leerlingen uit het andere dorp. Op deze manier leren we van en aan elkaar. De leerlingen hebben nieuwe vaardigheden geleerd met betrekking tot het inrichten van de Wiki, bijvoorbeeld het 'embedden' van een filmpje uit YouTube'. Zie <http://ww2.skozok.nl/News/Pages/WoordenmachtigBlogWiki.aspx>

Account(s) aanmaken

Meester (geen juf) Sanne en de leerlingen uit zijn groep 7 hadden allemaal een eigen account; ze logden in met hun eigen e-mailadres en schoolwachtwoord. Een andere mogelijkheid is om één groepsaccount aan te maken. Wie daarvoor kiest, is nog minder voorbereidingstijd kwijt voordat de leerlingen aan de slag kunnen. Dit klas- of groepsaccounts, dat door sommige leerkrachten als erg handig wordt ervaren, zijn alleen beschikbaar in PBworks.

Uitproberen

Een aanrader is wel om, voordat de leerlingen echt met hun werkstuk aan de slag gaan, even met zijn allen de mogelijkheden te verkennen. Marian: 'Ik had voor dat doel een 'rommel-Wiki' aangemaakt waar we van alles in geprobeerd hebben: tekst en plaatjes invoeren, een link toevoegen, een filmpje plaatsen, wat opmerkingen maken. Gewoon met zijn allen een beetje rommelen. Dat bleek genoeg om met het serieuze werk te beginnen”.

Werkstukken

Leerlingen kunnen zowel thuis als op school aan hun Wiki-werkstuk werken, ook als de computer niet zo snel is. Een internetverbinding en een gratis account zijn alles wat je nodig hebt. Een leerkracht kan naar eigen keuze een Wiki openbaar en voor iedereen zichtbaar maken, of juist afgeschermd houden. In dit laatste geval wordt de Wiki achter een wachtwoord geplaatst. Door zich te abonneren op meldingen per e-mail over iedere verandering in de Wiki, kun je eenvoudig in de gaten houden wat de leerlingen precies doen.

Aurora vertelt: “Als in een pagina van een ander een spelfout staat of zo, mag je dat wel bij elkaar veranderen. Of als iemand hoofdletters vergeten is, die heb ik er op een pagina van Loubna wel eens ingezet. Maar je mag niet hele stukken van iemand anders veranderen. Als je vindt dat iets er een beetje raar uitziet, als je echt vindt dat iets anders moet, of dat er nog een plaatje of een filmpje bij moet, dan zeg je het tegen elkaar. Of je kunt onder aan een pagina een opmerking maken”: . 'Hoi, ik wil dit veranderen, mag dat? “Het scheelt ook dat je goede vrienden van elkaar bent, dan gaan die dingen best gemakkelijk. ”

De leerlingen zijn eensgezind in hun oordeel: 'Dit werkstuk was een succes. Olaf verwoordde het als volgt in zijn slotwoord: ' Ik hoop dat jullie het een leuke en leerzame Wiki vonden. Ik vond het in elk geval heel leuk om eraan te werken en ik heb er heel veel van geleerd. Van alle andere werkstukken die ik gemaakt heb, vond ik dit het meest leerzaam. Vooral omdat je zoveel moest samenwerken. Het was wel even wennen, maar het is goed gekomen. Het was best moeilijk om alles op tijd af te krijgen, maar het is gelukt. ' Bron: Desain, S. (2010). Wiki-werkstukken; Gebruik van ICT bij samenwerken; JSW maart, 2010.

Werk ook met webpaden die erop zijn gericht om leerlingen feitenkennis bij te brengen: <http://webpaden.yurls.net/nl/page/>; Hier staan vragen die helpen om een artikel op te bouwen, met bronnen die je kunt gebruiken. Verwerk de informatie met Wikikids: <http://www.wikikids.nl/> . <http://www.wikispaces.com/> heeft vijftig manieren om een web. 2.0 verhaal te vertellen, dat gebruik maakt van tekst, woorden, beelden, beweging en geluiden

(G. Dümmer, JSW). Laat de gemaakte teksten zien op het Digibord en bespreek ze op het gebied van de toegepaste zaakvakbegrippen. Zie ook: Wiki-werkstuk, over het maken van een Wiki-werkstuk, JSW november 2011, bladzijde 25-27: M. van der Pol.

Het digibord

De school van Tessa van Zadelhoff (Internet en zie ook <http://www.warempel.nl/>) gebruikt het digitale schoolbord op diverse manieren voor woordenschatonderwijs. Ze maken woordenboekpagina's door plaatjes rondom een bepaald thema te zoeken en daar de woorden bij te schrijven of te typen. Ieder groepje zorgt voor een pagina rond een bepaald onderwerp. Woorden die vanuit de actualiteitenkring naar voren kwamen als moeilijk, worden in een 'moeilijk woordenboek' geplaatst (zie: Mijn Eigen Woorden; www.onderwijs-maakjesamen.nl). Per pagina plaatsen ze een woord plus de bijbehorende betekenis. Eventueel komt er een plaatje bij en wordt een zin gemaakt waarin het woord gebruikt wordt, zodat je uit de context de waarschijnlijke betekenis kunt opmaken. Het verhaal van Tessa deed Arja Veerman (Internet) denken aan het programma 'Inspiration' (<http://www.inspiration.com/kidspiration>). Dit is een concept-mapping programma, dat je heel goed op een Digibord kan gebruiken. Je kan goed met woorden en begrippen slepen, deze met elkaar verbinden en snel associaties maken. Met 'Inspiration' kun je digitale 'conceptmaps' maken, waarbij je begrippen vrij aan elkaar linkt en daaraan ook aantekeningen kan hangen met audio, video, websites en documenten. Ook kun je zelf plaatjes invoeren en door anderen laten gebruiken. 'Inspiration' kun je heel goed gebruiken bij leeractiviteiten of werkvormen zoals gezamenlijk brainstormen, oriënteren, reflecteren. Ook voor het werken aan de woordenschat kun je er van alles bij voorstellen. Bijvoorbeeld associatief redeneren en dit visueel weergeven in een map. Bron: <http://ictos.kennisnet.nl/www.ictopschool>.

'Nieuwe Zaken' voor groep 7 en 8 (Zwijsen) brengt de wereld in de klas met Digibordlessen voor de zaakvakken, gebaseerd op het nieuws. 36 keer per jaar maakt de educatieve redactie van 'Nieuwe Zaken' een les voor op het Digibord, op basis van een aansprekend en actueel nieuwsbericht. Hoe ziet een les eruit? Vieze restaurants in het nieuws? Dan krijg je bijvoorbeeld een Digibordles over bacteriën en schimmels. De lessen verschijnen steeds compleet online op het Digibord. Zo kun je de lessen eenvoudig klassikaal behandelen en hoef je weinig voor te bereiden. Alleen de werkbladen print je zelf uit. Het spreekt voor zich dat je hiermee veel woordgroep-drie-woorden kunt aanbieden. Een doorsnee Digibordles bevat:

- een filmfragment dat het nieuwsbericht introduceert;
- een educatieve animatie die de essentie van een proces of concept voor alle leerlingen duidelijk maakt (bijvoorbeeld het groeien van een plant of de kringloop van het water);
- interactieve opdrachten die je vanaf het Digibord klassikaal kunt doen;
- werkbladen waarmee de leerlingen zelfstandig aan de slag kunnen.
- voorbeeldschermen.

Waar vind ik de tijd en hoe ga ik om met de verschillen?

Voor het leren gebruiken van diverse woordenboeken en het verschijnsel van definities moet apart tijd ingeruimd worden. Doe het in het kader van het zaakvakonderwijs. Win wat tijd door zaakvakbegrippen uit woordenlijsten van je taalmethode geen uitgebreide aandacht te geven. Differentieer door weer drie subgroepen te maken met leerlingen die veel, weinig of geen instructie nodig hebben bij het leren werken met definities, woordenboeken en wiki-schrijven. En pel de instructie in de les af en geef verlengde instructie. Daarna kunnen de leerlingen in tweetallen het gebruik van een woordenboek en wiki-schrijven oefenen om er daarna ook individueel mee te gaan werken. Het maken van Wiki-werkstukken met het schrijvend woorden gebruiken kan ook in tweetallen plaats vinden. De leerlingen leren daarbij vaak veel van elkaar. Het tweetal bestaat uit een goede en een minder goede woordleerder.

Geraadpleegde literatuur

- Allen, J. Words, Words, Words; (1999); Teaching Vocabulary in grades 4-12. Stenhou Publishers.
- Anderson & Nagy (1992); The vocabulary conundrum. American Educator.
- Appel, A. Kuiken, F. Vermeer, A. (1995); Nederlands als Tweede Taal in het basisonderwijs. Meulenhoff Educatief.
- Aitchinson, J. (1994 en 2003); Words in the mind: In: Introduction to the Mental lexicon. 3rd edn. Oxford, Blackwell Publishing.
- Beck, I. McKeown, M. G. & Kucan, L. (2008, 2010); Creating Robust Vocabulary: Frequently Asked Questions. Guilford Press.
- Blachowicz, C. Fisher, P. (2004); Vocabulary Lessons; Educational Leadership. In: J. Preszler; Strategies to Build Student vocabularies, grades 4-12. 2006.
- Blachowicz, C. Fisher, P. J. (2010); Teaching Vocabulary in All Classrooms. Allyn & Bacon.
- Block, C. en Pressley, M. (2002); In: Comprehension Instruction; Research-Based Best Practices. The Guilford Press.
- Browne, C. Cih, Culligan (2007); Measuring Vocabulary Size via Online Technology. Lexica.
- Bonset, H. en Hoogeveen, M. (2010); Woordenschatontwikkeling in het basisonderwijs. SLO.
- Carter, R. & McCartney, M. (1989); Vocabulary and Language Teaching. Longman.
- Crutch, S. J. (2006); Qualitatively different semantic representations for abstract and concrete words. Neurocas, 12, 91-97.
- Duerings, J. Linden, B. van der, Schuurs, U. Strating, H. (2011); Op Woordenjacht. Garant.
- Davis, M. H. Di Betta, A. M. Macdonald M. J. E. , Gaskell, M. G. (2008); Learning and Consolidation of Novel Spoken Words. Journal of Cognitive Neuroscience 21: 4, pp. 803. Massachusetts Institute of Technology.
- Elsäcker, W. Damhuis, R. Droop, M. Segers, E. (2010); Zaakvakken en taal: Twee vliegen in één klap. Taalontwikkeling stimuleren bij het zaakvakonderwijs in groep 5-8 van de basisschool. Expertisecentrum Nederlands.
- Graves, M. F. (2000); A Vocabulary program to complement and bolster a middle-grade comprehension program. In: B. M. Taylor, M. F. Grave, P. & van den Broek (Eds), Reading for meaning: Fostering comprehension in the middle grades New York. Teachers College Press, Newark. International Reading Association.
- Guchte & Vermeer (2003); Een passende woordkeus: het kiezen van woorden voor woordenschatlessen. 69 (1). Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen, 69, 9-22.
- Guthrie, J. en Ozgungor, S. (2002); Instructional Contexts for Reading Engagement. In: Comprehension Instruction; C. Block en M. Pressley (2002). Het hele artikel is vertaald bij Onderwijs Maak Je Samen (OMJS), waar de rechten voor verspreiding in Nederland berusten.
- Hiebert, E. en Kamil, M. ed. (2005); PAVED for Success; In: Teaching and Learning Vocabulary; bringing Research to Practice.
- Hiebert, E. H. en Kamil, M. L. (2005); Teaching and Learning Vocabulary; Bringing Research to Practice. Lawrence Erlbaum, Publishers.
- Hoff, E. Shatz, M. EDT (2009); Blackwell Handbook of Language Development.. John Wiley And Sons Ltd.
- Lehr, F. Osborn, J. Hiebert, H. (2004); A Focus on Vocabulary. Pacific Resources for Education and Learning; product # ES0419.
- Lemov, D. (2010); Teach like A Champion; 49 techniques that Put Students on the Path to College. Jossey-Bass.
- Lieshout, K. van (2005); Van woorden naar daden. Faculteit Communicatie en cultuur, Universiteit Tilburg.
- Marzano, R. J. (2004); Building background knowledge for academic achievement. Alexandria, VA: Association for supervision and curriculum development.
- Marzano, R. J. (2004); Six-step Proces for Teaching Vocabulary. In: Building background knowledge for academic achievement. Alexandria, VA: Association for supervision and curriculum development.
- Marzano, R. J. en Pickering, D. J. (2005); Building Academic Vocabulary; Teacher's Manual; ASCD, Alexandria, Virginia USA.
- Light, J. en Drager, K. (2011); National Institute on Disability and Rehabilitation Research.
- Meara, P. (2009); Connected words. Word associations and second language vocabulary acquisition. John Benjamins Publishing Company.
- National Reading Technical Assistance Center (NRTAC) (2010); A Review of the Current Research on Vocabulary Instruction.
- Nation, I. S. P. (2001); Learning vocabulary in another language. Cambridge University Press.
- Nation, P. Waring, R. (1997); Vocabulary size, text coverage and word lists.
- Nagy, W. & Scott, J. A. (2000); Vocabulary processes. In: M. L. Kamil, P. Mosenthal, P. D. Pearson, & R. Barr (Eds.) Handbook of reading research. (vol 3, pp. 269-284). Mahwah, Erlbaum.
- Nehaniv, C. Lyon, C. Saunders, J. (2011); Robot learns language skills; Lauren Carter; Internet.
- Rhoer, F. van de & Vermeer, A. (2005); Hiërarchische relaties en woordenschatonderwijs. Toegepaste Taalwetenschap in artikelen, 73.
- Robb, L. (2003); Teaching Reading in Social Studies, Science, and Math; Scholastic.
- Schmitt, N. (2000); Vocabulary in Language Teaching; Cambridge University Press.
- Schmitt, N. (2004); Key issues in teaching and learning vocabulary. University of Nottingham.
- Simmons, D. C. Kameenui. (1998); What Reading Research Tells Us About Children With Diverse Learning Needs. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Stahl, A. A. (1999); Vocabulary development.. Cambridge, MA: Brookline Books.
- Stahl, S. A. , Fairbanks, M. M. (1986); The effects of vocabulary instruction: A model-based meta-analysis. Review of Educational Research, 56, 72-110.
- Stahl, S. A. & Nagy, W. E. (2006); Teaching Word Meanings. Mahwah, Lawrence Erlbaum associates inc. Publishers.
- Stemmer, B. Whitaker, H. (2008); Handbook of the Neuroscience of Language. Elsevier.
- Strating, H. (2009); Woordenschatverwerving: De bodem onder woordenschatdidactiek. Expertisecentrum Nederlands, POraad.
- Verhallen, M. (2009); Meer en beter woorden leren. POraad.
- Vernooij, K. (2008); Een goede woordenschat; Digitale implementatiekoffer; Taalbeleid Onderwijsachterstanden. POraad.